

Tønsberg

Blad

Ca. 20/4.

1985

Landssvikoppgjøret og Knut Hamsun

103321

Kronikken i Tønsbergs Blad tirsdag 16. april d.å. inneholder påstander om forfatteren Knut Hamsun og landssvikoppgjøret etter krigen som ikke kan bli stående uimotsagt. Mange nordmenn vet lite om landssvikoppgjøret, og spredning av villledende opplysninger gjør ikke saken bedre.

Selve kronikkens innledning svikter litt. Her heter det: «Han (Knut Hamsun) ble dømt for å lide av «varig» svekkede sjelsevner.» — Det er ikke riktig.

Noen vanlig straffesak ble ikke reist mot Knut Hamsun, idet påtalemyndigheten etter de psykiatriske sakkyndiges erklæring unnlot påtale. Dette ble gjort fordi intet offentlig hensyn krevde at tiltale ble reist mot forfatteren, som da var nær 87 år og praktisk talt døv. Spørsmålet om fengselsstraff eller ei var dermed avgjort.

Men slik forholdene lå an, var Erstatningsdirektoratet pliktet til å gjøre erstatningsansvar gjeldende mot Hamsun på grunn av forfatterens medlemsskap i Nasjonal Samling. Det var nemlig gitt bestemmelser om solidarisk erstatningsansvar for NS-medlemmer. Disse var omstridt, men et flertall i Høyesterett hadde godtatt dem som ikke grunnlovstridige. Etter disse bestemmelser ble så Knut Hamsun ved endelig dom i Høyesterett 23. juni 1948 dømt til å betale en betydelig erstatning til det offentlige.

Men det er uhyre viktig å være klar over at denne erstatningen måtte betales fordi Hamsun hadde vært medlem av NS. Ingen rett har dømt ham for å lide av varig svekkede sjelsevner. Man dømmes ikke for denslags i Norge, derimot for hva man beviselig har begått av lovbrudd. Og det er noe ganske annet. Uttrykket varig svekkede sjelsevner forekommer i de psykiatriske sakkyndiges erklæring (1946). De sakksyndiges konklusjon har forøvrig vært omstridt og er ironisert over, og forfatterens mesterverk fra 1949. Paa gjengrodde stier, viser u' llsomt en forfatter med sitt stilistiske mesterskap i behold. Boken kan gi noen hver adskillig å tenke på, og den ruver — selv i det hamsunske forfatterskap.

Uttrykket varig svekkede sjelsevner må ellers ikke forstås bokstavelig. Er man ikke vant til å studere denslags dokumenter, er det lett å gjøre nettopp det, men det fører galt avsted. Varig skal her forstås som av en viss varighet, og sjelsevner berører ikke intelligensen, men derimot sentrale personlighetstrekk ved

periode. De sakkyndige skrev: «Svekkelsen viser seg... i første rekke overfor nye oppgaver og uvante situasjoner, og dem var det jo mange av under okkupasjonen.»

At en av Norges — og verdens — fremste forfattere var landssviker er ellers et paradoks — og en sorg — som vi må leve med. Men fordi mange idag ikke kjenner til dette, vil jeg minne om noe av det som fikk gode, kongetro nordmenn til å rive seg i håret av fortvilelse over Hamsun under krigen:

1) Allerede under kampene i Norge i 1940 — for 45 år siden i disse dager — tok han parti for tyskerne, hante Nygårdsvoldregjeringen og oppfordret de norske soldatene som sloss mot tyske okkupasjonssoldater, til å kaste børsa og reise hjem. — Stort klarere kunne ikke en 80-årig verdensberømt forfatter sitt land.

2) Under hele krigen støttet Knut Hamsun Quislings parti. Han oppfordret også til våpeninnsats på tysk side (fronttjeneste).

3) I 1943 skrev han: «Jeg synes det går riktig godt nu. Ubåtene arbeider jo Nat og dag.» — Jeg minner om at det i stor grad var norske båter med norsk mannskap disse ubåtene oppsøkte, jaktet på, torpederte og sprengte.

Denne listen kan forlenges. Det er neppe nødvendig.

På slutten av kronikken leser jeg at «vi» (hvem nå det måtte være) «har prøvet å dekke over at Hamsun ble stengt inne på psykiatriske klinikk.» Det er vanskelig å skjønne hva forfatteren sikter til, for alle aktuelle dokumenter er i prinsippet kjent for offentligheten. Knut Hamsun har en fremtredende plass i norsk litteraturhistorie fordi han er en stor forfatter. Det er overhode ikke tale om noen trøst fordi to psykiatere «ble sluppet løs på ham» høsten 1945.

Ellers forstår jeg at kronikørens hovedanliggende er å rope et varsko for de farer som truer norskfaget i vår skole. Her nevnes dårlig og for lite språkundervisning, en slapp holdning til de store forfatterne til fordel for en ofte blek og sjelløs underholdningslitteratur og i tillegg tankeløshetens hurrarop for de to store motebegrepene i skoledebatten akkurat nå: Kommunikasjon og mediekunnskap. — Som norsk- og ungdomsskolelærer føler jeg at norskundervisningen er truet. Og det er ille. For språk er ikke først og fremst kommunikasjon og bildetolkning. Språk er organisering av tanker.